

ИЗДАВАЧКИ ПОДУХВАТ СТОЉЕЋА

(*Сарајевски њрејис Законојравила Светиої Саве из XIV вијека – фойошійија*, 2013, 776 стр., 33 см; *Сарајевски њрејис Законојравила Светиої Саве из XIV вијека – њревод*, 2015, 333 стр., 34 см. Приређивачи: Станка Стјепановић и јеромонах Серафим (Глигић), „ДАБАР” Издавачка кућа Митрополије дабробосанске)¹

Книгы снє глаголемые грѣтскындѣ ѣзыкѣмь номоканѣнѣ и сказаные нашымѣ ѣзыкѣмь законоуправило (2013: 1) коначно су постале доступне широј јавности. Чекали смо их неколико вијекова. Издавач овог монументалног словенског средњовјековног правног кодекса и драгоцјеног споменика српскословенске писмености јесте „Дабар”, издавачка кућа Митрополије дабробосанске а приређивачи обију књига – *Сарајевски њрејис Законојравила Светиої Саве из XIV вијека – фойошійија*, *Сарајевски њрејис Законојравила Светиої Саве из XIV вијека – њревод*, Станка Стјепановић и јеромонах Серафим (Глигић), док су потписници превода: Слободан Продић, Братство манастира Добрунска Ријека и Станка Стјепановић.

Законојравило/Номоканон/Крмција је правни спис, књига коју је за потребе новоосноване српске архиепископије у ослонцу на грчки изворник почетком XIII вијека приредио Свети Сава. Овим зборником, у који је уграђено богато наслеђе грчко-римског права у његовој византијској редакцији, правно је уређена Српска Црква и држава, захваљујући чему Србија, већ на почетку XIII стољећа, добија кодекс чврстог правног поретка и постаје правна држава. Према мишљењу Д. Богдановића, Свети Сава је на тај начин више но било чим другим учинио Србију земљом европске и хришћанске цивилизације. „Почев од 1219. године па све до XIX стољећа а делом и у XX стољећу, ова је књига служила као главни

* znikitovic@blic.net

¹ Овај приказ је настао у оквиру пројекта *Српски језик у споменцима средњовјековне Босне и Хума* чији носилац је Филолошки факултет Бања Лука а који траје самофинансирањем његових учесника.

правни извор, као *corpus iuris utriusque* за сво источно словенство, за све православне и словенске цркве, а делом и за државе са православним словенским становништвом – за Србију, за Бугарску и за Русију, те делимично и за Румунску цркву² (2013: XIX–XX; 2015: 9). Како настаља да нас извјештава један од најпризнатијих ауторитета у области канонског права, С. Троицки, Свети Сава, као ватрени борац за равноправност националних Цркава, није могао да се задовољи преводом грчког Номоканона у Бугарској због његових тенденција ка источном папизму, као што није могао да приреди ни нов превод тог Номоканона јер је у Савино вријеме папистички карактер Номоканона био још више изражен. Није могао да да ни превод Методијевог канона, јер је пружао само један дио канонског кодекса православне Цркве. Зато је Свети Сава православном свијету дао нови Номоканон који све до сад служи као основа његове црквене структуре. На тај начин Свети Сава је наставио и успјешно завршио животну дјело Солунске Браће (2015: 9). Ова јединствена књига својим свеукупним садржајем нема прототипа ни у једном сачуваном грчком или словенском кодексу, будући да у византијским правним изворима нема трагова спајању Аристинових и Зонариних тумачења у јединствен зборник, који би осим датих црквених канона обухватио и грађанске законе. Сам назив *Крмчија*, потекао од руског назива *Кормчаја књиџа*, односно старословенског *кръмнџи/кръмџи/кръмџеннџи* крмањење (управљање) Црквом и државом најбоље илуструје значај ове књиге којом су се од XVII стољећа Срби служили и у рускословенским штампаним издањима.

Сарајевски ѓреџис је други по реду објављени препис *Законоправила*. Иако је половином прошлог вијека под окриљем САНУ изграђен детаљан програм објављивања свих до данас сачуванох фототипија Савиног *Законоправила*, те формиран тим за реализацију овог веома значајног националног задатка, ова идеја никад није спроведена у дјело. До сада је као најстарији објављен само *Иловички ѓреџис 1262. година/ ѓприредио и ѓрилоџе наји-сао Миоџраџ М. Пеџировиџ*, Горњи Милановац: Дечје новине, 1991. На публикавање чекају: *Рашки* (1295-1305), *Дечански* (1340), *Пчињски* (1360-

² Бугарска црква је 1226. године преузела *Законоправило* Светог Саве и управљала се њиме, а 1262. године бугарски кнез Светислав послао је *Законоправило* руском митрополиту Кирилу Другом да се по њему управља. Том приликом, нагласио је да се по тој књизи треба управљати свако царство. На руском сабору у Влади миру 1274. године, *Законоправило* Светог Саве било је одобрено и од тада је оно у Русији постало и црквени и грађански законик (2015: II).

1370), *Београдски* (трећа четвртина XV в.), *Хиландарски* (XV или XVI в.), *Савински* (почетак XVI в.), *Пећки* (1552), *Милешевски* (XVI в. (одн. 1295)), *Морачки* (1651. (одн. 1252)).

Данас се *Сарајевски ирејис* налази у власништву Црквене општине Сарајево и чува у музеју Старе цркве Светих архангела Михаила и Гаврила. На основу записа на предњој корици сматра се да је рукопис својина ове цркве најмање од 1729. године. Писан је на пергаменту, уставном ћирилицом, у два ступца и има 370 листова. Претпоставља се да је нумерација листова арапским цифрама извршена у првој половини XX. вијека и биљежи 367 листова јер се бројеви 85, 137 и 313 понављају два пута. Десет листова недостаје („исјечено је”). Сматра се да су рукопис сачинила два писара. Први преписивач, чије име није познато, исписао је 191 страницу, док је други писар, „грешни Мирослав” оставивши запис: *ѿсѣлѣ пнса грѣшны мирославѣ, довршио преписивање књиге. Вријеме настанка Сарајевској ирејиса* не зна се поуздано, будући да се датирање изводи на индиректан начин, преко године забиљежене у запису на крају рукописа. Запис исписан тајнописом дешифровао је 1862. године Симо Соколовић и о томе такође оставио запис на посљедњем листу рукописа, наводећи 6879 (1371) годину као вријеме настанка записа, па се претпоставља да је до тада и читав кодекс преписан. Иначе, запис с краја књиге не односи се на *Закономјравило*, већ на другу богослужбену књигу „песнивац” која је према наводу можда написана „благочестивој и христољубивој и превисокој” деспотици Јелени, претпоставља се жени деспота Угљеше Мрњавчевића, потоњој монахињи Јефимији, одакле је требало да буде преписан у наведену књигу тј. псалтир преписан за њу. Станка Стјепановић сматра да је име аутора овог записа Исаија на шта упућује пет слова распоређених у облику крста која су исписана испод тајнописа а од којег га раздваја други, такође тајнописом забиљежен запис Христифора Жефаровића (Тајнопис је иначе заснован на принципу бројних вриједности слова која, међусобно се замјењујући, дају збир 10, 100, 1000 док словне ознаке за 5, 50, 500 остају неизмјењене). Претпоставља се да је ријеч о чувеном хиландарском преводиоцу из XIV в. иноку Исаји.

Рукопис није цјеловит, из садржаја *Фотијшиије* ишчитавамо да у склопу 22. главе изостаје пето правило Василија Великог јер је писар одмах послје четвртог, вјероватно омашком, испустио пето и написао шесто правило. Такође, у оквиру 35. главе недостаје посљедњих шест од укупно четрнаест правила архиепископа александријског Теофила, читава 36. глава *Из ѱосланице Кирила архиејискоја александријској Домну*,

затим првих седам глава у оквиру 37. главе *Кирила Александријској о њравовјерју 12 глава ѡрошив Несѡорија*. Ове главе су, према опису М. Живковића, у препису постојале почетком XX вијека, као и још један допунски чланак *Кирила архиејискоја александријској о Ботојављењу које ѡада у неѡјељу* а којег данас, такође, нема.

Посебност овог преписа чини тајнопис (криптограм), „најстарији тајнопис писан словенским словима на словенском рукопису икад написан” који је посебно његован у српским манастирима у Босни, тачније у Старој Српској цркви у Сарајеву (2013: XX). У *Сарајевском ѡреѡису* постоје и допунски чланци којих нема у другим преписима као што је текст Михаила, Синђела јерусалимског патријарха изложеник ѡ правокѡрнѡн кѡрѡ, те линија о забрањеним браковима у табlici степена сродства која је у овом препису подвучена послије шестог, а не, као у осталим преписима, послије седмог степена сродства.

Препис, такође, карактеришу и глосе на маригинама рукописа чији је садржај двојак. Већина глоса садржи објашњење за то вријеме Србима мање познатих појмова (страни народи, мјерне јединице, градови, локалитети, итд.), док друга врста глоса, записи о смрти два сарајевска митрополита Мелетија Миленковића (1740) и Пајсија Лазаревића (1759), истовремено представља свједочанство о томе да је најмање три вијека Стара црква у Сарајеву чувар овог споменика те да се у овој митрополији *Законојравило* поштовало вијековима (XXII).

Законојравило (фототипија) (2013), садржи шест уводних поглавља и шездесет четири поглавља, укупно седамдесет поглавља од којих је преведено шездесет шест глава, дакле, ово издање превода не садржи преводе 46, 47, 55. и 56. главе. У наставку текста представићемо *Сарајевски ѡрејис Законојравила Свешој Саве из XIV вијека – ѡревод* (2015), будући да је превод намијењен ширем кругу читалаца, док ће фототипија, надајмо се, бити научно валоризована код већег броја истраживача којима је ово издање и намијењено. Садржај преносимо у цјелини.

Прво уводно поглавље садржи преглед одржавања васељенских и помјесних сабора: *Слово о седам свешћих васељенских сабора, Први васељенски сабор у Никеји, Дрући васељенски сабор у Констѡнћинѡраду, Трећи васељенски сабор у Ефесу, Четврћи васељенски сабор у Халкиѡону, Пећи васељенски сабор у Констѡнћинѡраду, Шешћи васељенски сабор у Констѡнћинѡраду, Седми васељенски сабор у Никеји, И још о свим свешћим саборима и о времену њиховој одржавања и о ѡорешћу, и о шоме који је ѡослије која био, Први ѡомјесни сабор, Дрући ѡомјесни сабор, Трећи ѡомјесни сабор,*

Први васељенски а четврти по реду сабор, Пети помјесни сабор, Шести помјесни сабор, Седми помјесни сабор, Осми помјесни сабор, Други васељенски а девети по реду сабор, Трећи васељенски, а десети по реду сабор, Једанаести помјесни сабор, Четврти васељенски, а дванаести по реду сабор, Тринаести помјесни сабор; Пети васељенски а четрнаести по реду сабор, Шести васељенски а петнаести по реду сабор, Шеснаести по реду сабор, Седми васељенски сабор (11–20); Друго уводно поглавље. Тумачење стиха који гласи „Господе Исусе Христче Боже наш, помилуј нас. Амин.” (21–23); Треће уводно поглавље. Тумачење Символа вјере, шј. „Вјерујем у Једнога Бога” (23–25); Четврто уводно поглавље. Тумачење молишве којој научи Господ Исус Христос своје ученике, а преко њих и нас, учећи да се молимо и говоримо: „Оче наш који си на небесима.” Тумачење Златоустово. Пето уводно поглавље. Пролог или предговор о светим правилима у четрнаестим титли (џрана). Други предговор љриређивача џравила која су по петом сабору – шестом, и седмом, и оних послѣ њих – која је догао и џрипојило аџостолским џравилима и онима са раније дивших светих сабора. У љето 6317. од џочетџка свијетџа (26–28), Титле зборника џравила и џриџадајуће џлаве свакој од титли. На нашем језику титла значи џрана, а џрана се јасније назива збирка или зборник (29). Шесто уводно поглавље (29–47) садржи 14 грана са укупно 240 глава. 1. Грана у којој је 38 џлава. О боџословљу, о џравовјерној вјери, о џравилима и о џостављенима; 2. Грана у којој су тџри џлаве. О џодизању цркава, о свештеним сасудима, о џрилозима, шј. о свим џошребџама које у цркви џостоје. О клирицима шџо су без воље еџискоџа џостављени; 3. Грана у којој су 22 џлаве. О молишвама, џсалмима, чџтањима, џриношењу и о ризама свештеништва, и о службама чџеца, џојца и служџиџеља; 4. Грана у којој је 17 џлава. О оџлашенима, о онима који се вјери џоучавају, и о светом крџишењу; 5. Грана у којој су 3 џлаве. О немарнима џрема цркви и онима који не долазе џоком џојања и молишве, онима шџо се џнушају џомена светих, шј. џразника, о онима који једу у храму и о џрџезама; 6. Грана у којој су 3 џлаве. О џриносу џлодова у цркву, које џлодове џреба џримаџи и раздаваџи, о онима који од цркве нешџо узимају, шј. восак, џамјан или уље, о онима који живе у свештеним мјестима а џријех чине; 7. Грана у којој је 5 џлава. О џосџу, светој Четрдесетници, Пасхи, Пенџикосџи (односно Педесетници), о недјељи и субџи и кољеноџреклоњењу; 8. Грана у којој је 19 џлава. О црквеним областима, о џоме како џреба да живе еџискоџи и клирици, како и џдје моџу одлазити, о саборима који се окуџљају сваке џодине, о џостџримству, о учењу, џисмима мира и џостављениа, о џоме које свџетџовне џослове они

моћу да чине, о шоме да се свешћеници међусобно шребају пошћоваши; 9. Грана у којој је 39 глава. О саірешењима, суду ейискојима и клирицима, о одлучењу, о изврћнућу, о покајању и о шоме који се іријеси разрјешавају іри пошћављењу; 10. Грана у којој је 8 глава. О уірављању црквеним мјестима и личном имовином ейискоја; 11. Грана у којој је 16 глава. О манастири-ма, монасима, шј. црнорисцима; 12. Грана у којој је 18 ірана. О јерейици-ма, јеврејима и јелинима; 13. Грана у којој су 42 главе. О свјетшовним људи-ма; 14. Грана у којој је седам глава. Ова је ірана заједничка свим људима.

Увод у Номоканон, шј. Законіправило. Излаіање садржаја свешћених іправила из ових књиіа и ш: свейших айосшкола, седам свейших и васељенских сабора, іомјесних сабора и не само њих, неіо и іомјесних сабора као и оних іправила шшо су их сачинили свейши оци и како шшоје іо реду и колико који од сабора има іправила. Слиједе 64 поглавља: 1. Поглавље: Тумачење и изложење іправила айосшолских и ошачких од Законочувара Алексија Ари-сшина, Правила Свейших Айосшкола (51–65); 2. Поглавље: Свейшій айосшкола Павла. Седамнаесті іправила црквених (65–67); 3. Поглавље: Оба Свейша врховна айосшкола, Петіра и Павла. Правила 17; 4. Поглавље: Свих свейших Айосшкола. Укујно два іправила (69); 5. Поглавље: Свейши и Васељенски ірви сабор у Никеји. Првоі је сабора 20 іправила. (69–76); 6. Поглавље: Свейшій іомјесноі сабора у Анкири 25 іправила (76–83); 7. Поглавље: Свейшій сабора у Новој Кесарији 15 іправила (83–86); 8. Поглавље: Свейшій іомјесноі сабора који бјеше у Ганіри 20 іправила (86–90); 9. Поглавље: Свейшій іомјесноі сабора у Аншшохији Сиријској 25 іправила (90–96); 10. Поглавље: Свейши сабор іомјесни који се у Лаодикији Фриіцијској сабра (96–105); 11. Поглавље: Свейши и васељенски груіи сабор (106–108); 12. Поглавље: Правила Трећеі свейшій и васељенскоі сабора Свейших ошача сабраних у Ефесу (108–110); 13. Поглавље: Правила свейшій васељенскоі четвршій сабора који бјеше у Халкидону. 30 іправила (110–118); 14. Поглавље: Прави-ла Свейшій іомјесноі сабора у Сардики, шј. Срједцу. 21 іправило (118–124); 15. Поглавље: Свейшій и іомјесноі сабора који бјеше у Каршшанини. 138 іра-вила (124–154); Из іосланице Кирила Александријскоі Оцима сабора; По-сланица Ашшика, ейискоја Консшаншнинірада, овоме Сабору; Сабора у Ни-кеји свейши образ вјере, Из іосланице овоі сабора римском іаји Келесшину (153–154); 16. Поглавље: О ономе шшо се доіодило у Консшаншниніраду. О Аіашију и Гавадију који су се, за царевања Аркадија, сина Теодосија Вели-коі, сшорили о іресшій ейискојије ірада Восшра (155); 17. Поглавље: Пра-вила Свейшій шешшій васељенскоі сабора шшо је био у Консшаншшиновом іра-ду, у Трулској іалаши, 102 іправила (156–177); 18. Поглавље: Седмог ва-

сељенског сабора који се поново сабрао у Никеји. 22 правила (177–183); 19. Поглавље: *Правила Прводрујої сабора који је био у Константинграду у цркви Светих апостола. 17 њавила (183–185); 20. Поглавље: Три њравила сабора у Константинграду у чувеној цркви Божије мудрости, шј. у Светој Софији, који и Седми сабор њошврди (185–186); 21. Поглавље: Од светої Василија Великої. Из њосланице Амфилохију, ейискоју иконијском, и Диодору, и из његових њосланица некима грујима. 91 њравило; Из њишњања светої Амфилохија Василију Великом; Трећа њосланица; Из њосланица светої Василија Амфилохију; Из њосланица светої Василија Диодору; Из њосланица светої Василија њрезвиштуру Гријорију; Из њосланица светої Василија сеоским ейискојима; Из њосланице светої Василија ейискојима који су њод њим, да се не њосшавља за новац; Из њосланице светої Василија Амфилохију о Духу Светом (186–202); 22. Поглавље: Од истоїа, украјко о временима за оне који су саїријешили. 26 њравила (203–204); 23. Поглавље: Од истоїа о њоме колика су и каква мјеста ейишмијама, њо јестї заїређењима; Шшја је њлакање? Шшја је слушање? Шшја је њриїадање? Шшја је сшјајање са вјернима? (204–205); 24. Поглавље: Од истоїа, њоука њрезвиштуру о Божансшвеној служби, о Причешћу и онима који су немарни њрема заїређењу; О Причешћу; Од истоїа о онима који су немарни њрема ейишмијама или заїређењима (205–206); 25. Поглавље: Посланица истої шшја Василија Великої Гријорију Боїослову, о монашком усшројсшву (207–210); 26. Поглавље: Из њосланице Тарасија, архиејискоїа Константинграда, Адријану њаји Римском. Различитше њлаве из ујушсшјава Божансшвених њисама о њоме да се не њосшавља за новац (210–212); 27. Поглавље: Од светої Дионисија архиејискоїа Александријскої о њоме када је у Велику Субошћу њошребно њрекидашћи са њосшом; Од истоїа о онима који су изошшшени, ња збої сшраха од смршћи буду њричешћени, а њошом се ошораве (212–213); 28. Поглавље: Светої Пештра Александријскої, свешшшеномученика, о онима који су ошћали у врїеме тоњења, и ошети се њокајали. 14 њравила (213–215); 29. Поглавље: Светої Гријорија Чудошворца, ейискоїа неокесаријскої, о њроштеклој најезди варвара (215–216); 30. Поглавље: Посланица Ашанасија Великої архиејискоїа александријскої, монаху Амону, о онима који су се у ношћи саблазнили (216–217); 31. Поглавље: Из њосланице Ашанасија Великої ейискоју Руфинијану (217); 32. Поглавље: Из бесједа светої Гријорија Боїослова о истшм шшм књїама (217–219); 33. Поглавље: Од светої Гријорија Нискої Лишшоју, мелешинском ейискоју. 8 њравила (219–221); 34. Поглавље: Од Тимошјеја, архиејискоїа александријскої, једної од 150 Светих ошћаца који се сабраше у Константин-*

трагу прошив Македонија. 15 правила (221–222); 35. Поглавље: Теофила архиепископа александријског, објава поводом Божијављења када падне у недјељу. 14 правила (222–223); 38. Поглавље: Из посланице Генадија, архиепископа Константинограда, и сабора који се тада окупио, свим епископима (223–224); 39. Поглавље: Из посланице Сабора у Константинограду, Мартирију, епископу антиохијском, о томе како се требају примати јерейици који присијуају Саборној Цркви (224–225); 40. Поглавље: Главе Велике Цркве, то јест Свете Софије, зајечаћене златним печатом цара Јустинијана, о робовима који прибијевају у Цркву. 6 правила (225–226); 41. Поглавље: (Писмо) Димитрија митрополита кизичког; о јаковитима и хацицарима (226); 42. Поглавље: О масалијанима, који се сада називају бојумили – бабуни (226); 43. Поглавље: Петра, архиепископа антиохијског, бенеичком (венецијанском) архиепископу, који бјеше при патријарху константиноградском Алексију (227); Леонтиа, архиепископа буларског из три посланице о истим тим пријесним хљебовима из прве посланице (227–228); 44. Поглавље: Посланица блаженог Нила Црнорисца упућена Хараклију презвитеру (228); 45. Поглавље: Из свитка божанствених заповијести, које су у божанственом насљеђу цара Јустинијана (230–251); 48. Поглавље: Избор из закона Богом даног Израљцима преко Мојсија (251); 49. Поглавље: Посланица Никише, монаха и презвитера Манастира студитског, званог Ситиша, латинима о преснацима (258–262); 50. Поглавље: О постоу суботом; О браку њихових свештеника; О стрижењу браде; О дужини косе и украшавању; О прстењу (262–264); 51. Поглавље: О Францима и осталим латинима (266–268); 52. Поглавље: Казивање светој Анастасија патријарха антиохијског О томе да је чин (архијерејски) анђелски и арханђелски те да није могуће да таквоме свјетовњак суди, већ само узвишенији, као што и правила говоре; Казивања истој светој Анастасија о папи римском Григорију, бесједнику и чудотворцу (268–269); 53. Поглавље: Чин, шј. молитва за очишћење и измирење покајника; Молитва група над покајницима (270–271); 54. Поглавље: Упућство о томе како треба вршити божанствено приношење у светој служби. О хљебу и о чаши приношења, и о просфори и вину (271–272); 57. Поглавље: Црквене главе, питања и одговори светој сабора који је био у дане преосвећеног и васељенског патријарха константиноградског Николе. Питања Јована монаха, молчалника из Свете Горе и црнорица који су скупа с њим (272–275); 58. Поглавље: Одговори преблаженог митрополита Никише Ираклијског на питања која му је оставио епископ Константино Памфилијски (275–278); 59. Поглавље: Изложење, шј. подсјећање на црквено сје-

дињење, у вријеме Константина и Романа, првој као царујућеј, другој као понекад почасћивованој очевим достојанством (278–281); 60. Поглавље: По ишћањима и одговорима бесједа ошкривења свештој Дијадоха (281–286); 61. Поглавље: Свештој Епифанија, ерхиейискоја прага Констанције; О јересима које су мајке свим јересима и четири прва облика: варварство, скинство, јелинство и јудејство. Од ових све групе израслоше: 1. Варварство, 2. Скинство, 3. Јелинство, 4. Јудејство; Различите јереси међу јелинима: 5. Прелазници, 6. Плашоницари, 7. Сиоци, 8. Епикурејци, 9. Самарјанство; Четири су самарјанска народа: 1. Горшини, 2. Јевусеји, 3. Есини, 4. Досини; Јудејских је седам јереси: 1. Књижевници, 2. Фарисеји, 3. Садукеји, 4. Они који се свакодневно кришћавају, 5. Осини, 6. Назореји, 7. Иродијани; Ово је први свештак који садржи 20 јереси. У њему је и расуђивање о Христовом доласку и исповиједање истине. Тринаест глава: 1. Симонијевци, 2. Менандријани, 3. Сатурнилијанци, 4. Василидијевци, 5. Николаити, 6. Разумници (гностички), 7. Карпокрашћани, 8. Кирињани, 9. Назореји, 10. Евионити, 11. Валентинијевци, 12. Секундијевци, 13. Пиломејевци; Овдје су 13 јереси из шреће свештака прве књије: 1. Маркосеји, 2. Коловарсеји, 3. Ираклионити, 4. Офити, 5. Кајани, 6. Сињани, 7. Начелни (архонити), 8. Кердонијани, 9. Маркионити, 10. Лукијанити, 11. Ајелијани, 12. Севирјани, 13. Ташијани; Ово су главе шреће свештака прве књије, о 46 јереси. Наслов групе књије четвртој свештаку, у коме је 18 јереси: 1. Уздржљивци, 2. Катафритити – монданити; 3. Пеџузини, 4. Четрнаестодневници, 5. Бесловесни, 6. Адамљани, 7. Самјесеји, 8. Теодотитјани, 9. Мелхиседекијани, 10. Вардисјани, 11. Ноитјани, 12. Валисијци, 13. Чисти (катиари), 14. Анђелици, 15. Ајостолицы, 16. Савелијани, 17. Оријенити, 18. Оријенити групе; У петом свештаку групе књије је 5 јереси: 1. Павлијанити, 2. Манихеји, 3. Јеракити, 4. Мелешјејевци, 5. Аријанци; У шестом свештаку шреће књије је седам јереси: 1. Авдијани, 2. Фоитинијани, 3. Маркелијевци, 4. Имиарији, 5. Духоборци, 6. Аеријани, 7. Аеттијани; Ово је седам јереси шестој свештака шреће књије. Ово су четири јереси седмој свештака шреће књије: 1. Димириити, 2. Суиарници маријини (антидикомаријанити), 3. Колиријани, 4. Масалијани; Поглавља масалијанској нечасћивој учења преузета из њихових списа. Још о раније сјомењутој јереси масалијанској, која се среће по манастирима, из списа Теодотитовој; Ово су јереси до (времена) Маркијана цара. Послије Маркијана и не многа касније, у вријеме цара Леонтиа, израслоше ове јереси: 1. Несторијевци, 2. Евтихијани, 3. Етићани, 4. Нешљеночајашељи, 5. Неразумници, 6. Варсануфити, 7. Молишељи, 8. Разумборци, 9. Они који се суну

обраћају, 10. Мршводушни, 11. Они који не преклањају кољена, 12. Бо̀то-
зналци, 13. Христ̀ораздр̀ешишељи, 14. Јазикомудраци, 15. Донашијани,
16. Прест̀уйници обичаја, 17. Лажеказивачи, 18. Ламбетијани; Ово су је-
реси до времена цара Ираклија. Од Ираклија до данас ове израс̀тше: 19.
Једноволници, 20. Они који себе ометају, 21. И до данас људе ш̀ресе и об-
мањује их служење исмаилханско, ш̀ј. вјера сараценска (286–300); 62. По-
главље: Казивање светио̀ Никифора, па̀ширијарха Конст̀антинграда, о кле-
ветницима хришћана, ш̀ј. сѣљивачима икона, односно иконоборцима; И
још о јересима и началницима јереси од светио̀а оца нашег Софронија, па̀-
ширијарха јерусалимског (304–305); 63. Поглавље: Тимошеја, презвитера
Велике цркве Конст̀антинграда (посланица) презвитеру Јовану, сасудо-
хранишељу (цркве) светие Бо̀тородице која је у Халкоптрашији, о разликова-
њу оних који пристиујају нашој бла̀очестивој вјери. Укуино 176 јереси.
Ово су они који се кришћавају: 1. Таскондрунзи; 2. Маркиониџи или хлебо-
чувари; 3. Врѐносоци и одрицашељи од свијетиа и уздржљивци јесу они
који су водопредсташељи; 4. Валенџинијевци, василидијевци и шакозвани
јермеји; 5. Николаиџи; 6. Монданиџи, који су и пейузјани; 7. Манихеји, 8.
Евномијани који су аетијани; 9. Павлијанисџи; 10. Фоџинијани, 11. Саве-
лијани; 12. Маркелијани; 13. Симонијани који су од Симеона Врачара; 14.
О Менандру; 15. О евиониџима; 16. О Киринџу; 17. О Саптурнину; 18. О
Карџокраџу; 19. О Марку, скверном и зломудром началнику јереси, и они-
ма који мудрују исто као он; 20. О Аџелију; 21. О Теодоџу Кожару; 22. О
јелкесаиџима; 23. О Неиоџу; 24. О Пелаџију и Келесџину; 25. Друџа јерес
мелхиседекијана; Они који се миром џомазују: 26. Четрнаес̀тодневници;
27. Новаџијани, који су саватијани, 28. Аријанци који су од Арија; 29.
Македонијевци, који су духоборци; 30. Аџолинарујевци; Јереси из којих
када долазе није џошредно кришћаваџи ниџи миром џомазиваџи, неџо се
од њих ш̀ражи само да џрокуну своју јерес. Треба да се зна колико је секџи
било безлавих, ш̀ј. бо̀отшрадалних: 1. О шеодосијанима; 2. Неразумници,
ш̀ј. незналице; 3. Павлијанџи; 4. Ниовиџи; 5. Тробошци; 6. Друџи ш̀робо-
шици; 7. Гајаниџи који су јулијаниџи; 8. Друџи џајаниџи који су јулијани-
џи; 9. Треџи џајаниџи који су јулијаниџи; 10. Диоскоријевци; 11. Безлави;
12. Човјекообразни; 13. Варсануфиџи; 14. Исаијани; 15. Пеџријани; 16.
Они који су од Серџија и Пеџра; Ови се налазе у па̀ширијаршијским књиџа-
ма: 17. О маркиониџима; О расколницима који се називају расудљиви, 1.
Евџихијани; 2. Безлави; 3. Јулијаниџи, ш̀ј. џајаниџи; 4. Друџи јулијани-
џи; 5. Севиријани који су неразумници; 6. Друџи севиријани, који се зову и
кондовавдијани, 7. Друџи севиријани, односно и шеодосијани, и павлијани,
8. Друџи севиријани, који су и шеодосијани, односно анђеловци, и дамјани-

ши, 9. Друти севиријани, који шеодосијани и њеиријани, 10. Друти севиријани, који су шеодосијани и кононовици, 11. Друти севиријани, шј. шеодосијани који су и шрудољуици, 12. Друти севиријани, који су шеодосијани и ниовиши. Укуино седамдесет једна јерес. И још о клеветницима хришћана, о иконослаивачима, и јаросним лавовима, како је већ писано у 102. глави; О мелхеседијанима и шеодосијанима и ашинђанима, шј. недодирљивим; Они који су од јереси недодирљивих, који су мелхиседекијани и шеодосијани, кад прилазе ка Светој, Саборној, Ајостолској Цркви, и желе да се крсте (307–324); 64. поглавље: Из њаиријаришијској молишвеника. Како треба примати оне који из јереси пристујају Светој, Саборној и Ајостолској Цркви; Како приличи најисмено проклињати своју јерес онима који од манихеја пристујају Светој, Божјој, Саборној и Ајостолској Цркви; Чин који се врши над онима који се обраћају од сарацена нашој чистој и истинитој хришћанској вјери; Овако треба да проклиње сарацен; Михаила, синђела јерусалимској, изложење њравовјерне вјере; О забрањеним браковима (325–332); О Законоправилу Светој Саве I; Сарајевски препис Законоправила Светој Саве. Тајни запис на посљедњем листу III; Десетница Јелена из тајној запису IV; Глосе и записи V.

Главе Законоправила које у овом издању нису преведене: Глава 46. Нове заповједи благодетиивој цара Алексија Комнина о обручењу. Подсјетник чувара палате и великој стиража Јована Тракисија о новој заповједи о браку цара Алексија Комнина о нераскидивости обручења од мјесеца марта 6600. (220а–225); Глава 47. Из разних наслова, шј. грана из нових заповједи цара Јустинијана. Из прве гране. Из друге гране. Из четврте гране. Из пете гране. Из шесте гране. Из седме гране. Из осме гране. Из девете гране. Из десете гране. Из једанаесте гране. Из шринаесте гране. (225–236а); Глава 55. Закона гадској (Прохирон) разне главе у 40 грана. О склапању обручења. О залоју обручења. О даровима обручења. О условима за склапање свештеној брака. О ваљаном браку. О предбрачном дару. О забрањеним браковима. О ретулисању вјена (мираза). О њоираживању вјена и њеових шереша. О даровима између мужа и жене. О разводу брака и њеовим узроцима. О даровима. О њонишјају дара. О њрогаји и кујовини. О усађењу – емфишеви, дуторочан, ошуђив и насљедни закуј земље за обрађивање. О дују и залоју. О изнајмљивању. О њокладу (остави). О склапању обшчине (оршаклука). О раскиду обшчине (оршаклука) и најма. О завјешима (самовласних). О завјешу (завјештању) оних који су њод влашћу својих родитеља. О завјешу (завјештању) ослобођених. О завјешу (завјештању) ејискоја и монаха. О рушењу завјеша. О ослобађању оних који се

налазе под влашћу других. О свједоцима. О рукојолижењу епископа и пре-
звитера. О кодикелје (кодицилу), шј. о дојуњењу завјешта (завјештања).
Кодикелос се каже недостигањак разума за састављање завјештања. О на-
сљедницима. О тосподарству. О раздјељивању. О лишењу наслеђа. О слобо-
дама. О даровима који се дају завјештањем. О приславницима (стараше-
љима). О томе када треба зајмодавци да шуже наследника умрлих. О зи-
дању нових кућа. О обнови старих и о дружим стварима. О казнама. О
раздјељивању користи (илијена) (252–308). Глава 56. О незаконитим
браковима шј. о крвомјешању (родоскрвнућу), на поубу Христову стаду
које је порасло сада у свијету. Сисинија светио архиепископа Констан-
тинграда и од њега сазваној сабора. Божијом благодаћу сада правилно и
законо ови безакони бракови, као огањ заглавени судом забрањени бише и
несиаше. 21. Фебруара мјесеца у лето 6505. (997.).

Поред изнесених садржаја, фототипију отвара краћи уводник Све-
шосавски јушоказ, заправо благослов блаженопочившег митрополита
дабробосанског Николаја, као и поговор на српском, руском и енгле-
ском језику, док превод садржи и текст: *Шта је Свети Сава уврстио у
Законоправило (Из радова Сергеја В. Троицкој) (7–9)*. Предговор превода
Законоправила (5–6), овог уистину великог прегалачког преводилачког
и приређивачког подухвата, јеромонах Серафим (Глигић), завршава ри-
јечима: „Европа са својим законима превазишла је Содом и Гомор, а и
нама је понуђено и наређено да озаконимо безаконе. Ако хоћемо да
будемо свети угледајмо се на свете, чувајући себе светим заповјестима
Господњим. Овај зборник, који је приредио најсветији и најслављенији
Србин, остао је законодавни путеводитељ србском народу и кад је србска
држава престала да постоји. Православна вјера са својим црквеним пра-
вилима чувала је и очувала србско биће у вијековима отоманског роп-
ства. Чувала је и сачувала оне који су то хтјели и за вријеме црвеног те-
рора а без имало сумње, сачуваће и данас све који буду хтјели да живе
хришћански и светосавски” (6).

Приклањајући се човјечијој немоћи, а бринући се за благообразност
хришћанског живота (280) *Књиге законије* заиста доносе спасоносна
исправљања. Једни за другим књигом се нижу: јеретици, расколници,
блудници, прељубници, врачари, магови, крадљивци, лихвари, клетво-
преступници (погазителји заклетве), вољне и невољне убице, многожен-
ци, троженици и четвороженци, браколомци, мужеложници, сребро-
љупци, лихвари, славољупци, родоскрвници, препредењаци, осветници,

пљачкаши гробова и бројни, бројни други – прави витраж моралног по-срнућа у свој пуноћи вишевијековног животног искуства осликан је и дат кроз систем правила и корака, омеђених „годинама кајања” за испра-вљење несавршеног човјека. „Запрећења бише прописана за сваки гри-јех” (200). Путоказују *Закону Правила* како постати бољи човјек,. „Јер као што ни воску није могуће писати ако се не загладе претходне слике, тако се ни у душу не могу Божанске заповијести положити, ако се не истргне у њој оно што је од злих навика” (208). „Велика је сила покајања која нас као снијег убјељује и као вуну чисти” (230). Примјењујући врли-не по сродности набројане, подвижник се учи „да сваку животом марљи-во усавршава” (208). „Сваку потпору поставише Оци да не пристане неки гријех уз монашко живљење” (182), будући да „побожно уздржање душу храни божанственим мислима” (208). „За сваки покрет зла премудри црквени стројитељи изналазили су лијек”, како хришћански живот не би био „извор нечег недостојног” (279).

Бројне одговоре прилежни читалац могао би пронаћи у овој *Књизи* па тако и одговор о опстанку и могућем благостању једног народа који је Свети Сава мудро инкорпорирао у систем правила, одредјеливши се за концепцију симфоније у односима између цркве и државе као равно-правних партнера, а против превласти цара или хегемоније цариград-ске цркве. „Већи од других дарова Божијих, дарованих од Вишњег чо-вјекољубља, јесу свештенство и царско достојанство. Један службу Бо-жију врши, други људима влада и о њима брине. Од једног и истог изво-ра обоје исходи и украшава живот човјечији. Јер, ништа тако не потпо-маже царску власт као поштовање од свештеника, јер се и за њега самог увијек Богу моле. Ако буду сасвим непорочни, и буду имали смјелост пред Господом, цареви ће право и како доликује почети уређивати пре-дане им градове и оне који су под њима. Настаће неко благо сагласје које добро дарује животу људском. Ово ће бити, вјерујем, ако се сачува држање свештених правила која нам предаше апостоли, ти праведно хваљени и поштовани очевици Бога Слова, и сачуваше и исповиједише Свети Оци” (235).

Закономправило се може читати као систем поука, налик језгровитој језичкој форми пословица. „Слуга не може служити два господара јер ће или једнога мрзити, а другога љубити, по ријечи Господњој, или једноме служити а за другог не марити” (181). За наставнике ће од користи бити савјет: „Треба постављати мјеру и у бесједи и у слушању, и примати уче-ње без стида, и поучавати без зависти” (209). Или прекора: „Кад треба

засадити виноград Христов, бескористан си и некако љењив, а да засађе-но одсјечеш и ван Цркве метнеш, за то си некако и брз и бодар и трудо-љубив постао” (229). Или поука родитељима од којих се очекује „чеда своја да чувају и уче страху Божијем, и да их не испуштају из својих руку, нити да их чине самовласним прије пуног узраста и прије него што буду задовољавајућег морала и владања” (133).

У IX стољећу Оци Цркве, осврћући се на посрнућа неприсутна у правилима претходних сабора, веле: „Ствар не бијеше као сада бестидно ни широко распрострањена, већ као нека нечистоћа која, павши на земљу, у углу лежи презрена од многих; сада као дрскост нађе мјеста себи, посматра се као да ту нема ништа стидно и нечисто, будући да се тога појави мноштво” (279). Овај критички приказ једног временског исјечка, једне греховне појаве чија масовност утире пут ка самооправдању, иако написан прије дванаест вијекова, више је него аналоган данашњем тренутку у коме је секуларни дух времена одавно однио побједу над јеванђељском христовом мјером себесамјеравања.

Једна од драгоцјених историјских перспектива коју законоуправило гради у читалачкој свијести јесте историја јереси. Као што је познато, сваки васељенски сабор сазиван је против неког „зломислећег јеретика” под чијим јеретичким учењем су „обољевали” градови. „Овај град у то вријеме жестоко боловаше од Евтиховог и Диоскоровог зловјерја” (19). Трудећи се да се Свештено писмо истријеби и затре (305), „горко безбожје”, „Цркви туђи на правовјерје ратници” (307), бројне јереси „које од времена Христовог доласка узрастоше и осмјелише се против Христове Цркве рат водити” (307) „сви који су са папом прије много времена отпали од Саборне Цркве и отуђили се од јеванђељских, апостолских и и отачких предања” (266), заузимају велики и значајан дио ове књиге. Као да је читава историја православне Цркве уствари историја одбране вјере правовјерне, још од апостолских времена па до наших дана, када се гордост и идолопоклонство маскирају у суптилније форме. Књига „потпора”, књига „лијекова”, књига „одручења и разрјешења” чија је тематика свеукупно усмјерена „на духовно исправљење” (182), пршти од сложеница и неологизама којима су номиновани они који „варајући и варани бивајући” (317), „наоштрише језик свој као змијин” (322), „клетветници хришћана”, „звјеролики народи” (328) који су своју мисао вербализовали у „баснотворење Мухамедово” па „и до данас људе тресе и обмањује их служење исмаилћанско, тј. вјера сараценска” (300). Како је могуће да смо овако значајну књигу у нашој научној – историјској, је-

зичкој, књижевној, правној, философској, традицији у овој мјери пренебрегнули?! Књигу која отвара спасоносне браве вијековима запретене неизбројивим идеологијама и научним парадигмама које су често у опреци са „божанским учењима”, а које су, из перспективе правовјерја, заправо само друго име за јерес. Можда је један од одговара у ријечима Василија Великог. „Јер очима које се често обраћају тамо амо, те сад на страну гледају, сад се горе доле окрећу, није могуће детаљно видјети оно што је пред њима, но онај ко гледа мора учврстити поглед ако хоће да има детаљну слику (207). „Откуда, и од кога ови зли недужи наиђоше на вас, о мужеви римски, премудри и благороднији од свих осталих?” питају Свети Оци (267).

Богонадахнути језички израз посебно одликује посланице инкорпориране у систем правила. Узмимо за примјер, посланицу Василија Великог писану Григорију Богослову. „Оставих пребивање у граду као узрочнику многих зала; себе оставити још не узмогах, но сам сличан онима што у баркама по мору плове, па не умијући барком добро управљати, жале се на величину броднице. Тако и свој живот живимо, јер страсти које су у нама носимо са собом, и свугдје смо у истом метежу” (207). Василије Велики на овом мјесту објашњава зашто је, одредјеливши се за подвижнички пут, оставио град у коме „смутња брига преузима човјека”, „безумне похоте”, „неукротива стремљења”, „жудње неке зле”, рјечју, „сваки дан засебно доноси души помрачење” (207).

Зашто ову Књигу препоручујемо сваком интелектуалцу, а нарочито свакоме ономе ко је у наставничком звању? Зато што је на наставнику велика одговорност: „Учитељ ако је и свјетовни човјек, нека је добро упознат са рјечју учења и беспријекорног живљења. Такви нека поучавају, јер сви ће бити поучени Богом” (66); јер о њој засигурно није учио на факултету, па му је, између осталог, непознато „благоустројење црквено”; да је преточи у живот, имајући „душу од прљавштине удаљену” (63), да увећа љубав према православљу „како би се лаж истријебила а истина посијала, како би се зло искоријенило, а повратила врлина” (25); да сагледа смисао живота и смрти, „образ будућег вијека”; да се увјери у исцјелитељску моћ казне: „Нека се извргне онај чија је савјест сажежена, и који многе саблажњава” (59); да сликовито спозна промјену система вриједности кроз „вријеме бројено тисућљетима”, „Свети Оци непокорност из свега истјерујући а добар поредак чувајући” (93); да духовно ојача, тј. „да буде трезвен и да бди а никако да буде слаб и лијен” (60), тј. да буде „трудбеник беспријекорни”.

Приказ књиге законне, које су у XIII стољећу засијале на српском књижевном језику тог времена, намијењен свима који су у „учитељском чину”, завршићемо поуком Светог Саве по којој књиге снѣ и данас, и у сваком времену, „благодаћу Божијом јасно сијају, таму незнања одгонѣћи, и све светлошћу разума просвећујући и од греха избављајући. И сваки учитељ, хоћу да кажем епископ или презвитер, или неко други с учитељским чином, ако не сазна добро ове књиге, ни сам неће знати ко је. Али проникне ли у дубину богонадахнутих ових књига, као у огледалу видеће и сам себе какав је и какав треба да буде, а и друге ће упутити и научити” (Иловички препис XXXV–XXXVI).

Језиком и стилем *Законоуправила* речено, оконча се у Господу писање приказа књигы снѣ глаголюмыѣ грѣтскынѣмъ јзыкомъ номоканонъ и сказаюмыѣ нашымъ јзыкомъ законоуправило.